

Posvečeno 200 letnici prvega vzpona na Triglav

TRIGLAV IN BOHINJ

Sestavil P. Richter po spisih iz zapuščine pokojnega Sigmunda Zoisa barona Edelsteina

Od točke 3 do točke 5 (razen zadnjega odstavka) je objavil Illyrisches Blatt, 25. 6. 1821, str. 82 in 83.
Gl. Fr. Ceklin PV 1977 str. 143, 144 in opombo uredništva PV 1977 str. 17.

1. Gorovja na Gorenjskem pripadajo znani veliki alpski gorsti vrsti, ki se razteza iz Švice prek Tirolske v notranje-avstrijske dežele. Sestavlja jih prav tisti apnenec, ki na mnogih krajih obrobja granit te alpske gorske vrste, ga celo presega in po višini prekaša, je često zelo obsežen in mestoma tvori čisto svoje gorske odcepe, kot je to prav v teh predelih.

Od apnenca, nakopičenega ob mejah nekdanje beneške Furlanije, se cepita dve pomembni gorski vrsti, ki potekata vzdolž Jadranskega morja do Bosne in skozi notranje-avstrijske dežele proti Ogrski. Glavna točka v vozlišču, ki ga tvori apnenec v teh predelih, in hkrati tudi najvišja je Triglavsko pogorje na Gorenjskem (Ljubljanska kresija). Od njega se odcepita južni gorski greben, ki loči Kranjsko od Furlanije, in severni gorski greben, ki deli Kranjsko od Koroške. Glavno pogorje se nadaljuje na Zgornjo Koroško in se priključuje granitni gorski vrsti.

Triglavsko pogorje se razteza od juga proti severu, oba gorska odcepa pa se vlečeta od zahoda proti vzhodu. V isti smeri tečeta tudi obe glavni reki, ki izvirata pod Triglavom, Soča skozi Furlanijo, oba savska izvira pa skozi Kranjsko.

Med obema glavnima grebenoma in tako rekoč med obema izvirovoma Save poteka od zahoda proti vzhodu tretji gorski odcep, ki pa sega le do Blejskega jezera, kot da bi bil tam odrezan. Ta srednji odcep deli Gorenjsko v dva glavna dela, Bohinj na jugu in Kranjsko dolino na severu. Ob Blejskem jezeru se obe dolini združita in se polagoma spuščata prek Kranja v Ljubljansko ravnino.

2. Bohinj leži pravzaprav v vzhodju Triglava, ki ga moremo šteti za glavno vozlišče v apnencu, nakopičenem na Gorenjskem. V južnem kotu, ki ga tvori proti Jadranskemu morju raztezajoči se gorski odcep z glavnim pogorjem, je izvir Save Bohinjske Savice; ob vzhodju glavnega pogorja leži Bohinjsko jezero, katerega površina meri 912 000 kvadratnih sežnjev ali 570 juter, 16 kvadratnih sežnjev. Na severnem koncu jezera leži vas in rudnik Stara Fužina. Od tu se razteza vzpenjajoča se zgornja dolina skozi vasi Studor, Srednja vas, Češnjica in Jereka med vzhodjem proti Blejskemu jezeru potekaajočega gorskega odcepa in med tremi predgorji Rudnico, Višavlico in Babno goro. Ta jo ločijo od spodnje doline. K zgornji dolini se štejejo še tri rovtarske vasi Podjele, Koprivnik in Gorjuše.

*Črna Triglav (Triglav) und die Kresen
mit
Sigmund von Zoiss baron Edelstein
aus der Zeit, von P. Richter gesammelt.*

Spodnja dolina leži znatno globlje in se znižuje ob vznožju južnega pogorja, ki loči Bohinj od grofije Goriške, od Bovca in Tolmina, skozi tako imenovano Bukovino, vzdolž omenjenih treh predgorij in z odtokom jezera (Bohinjko), ki zbira vse vode doline do soteske v Štengah v smeri od vzhoda proti zahodu. Vasi v Bukovini so Brod z rovti Laški rovt in Ribčev laz, Savica in Polje z rovtom Žlan, Bistrica z rovti Nemški rovt, Bitnje, Lepence in Nomenj. Ozka gorska soteska, ki se začne z vasio Nomenj in se vlje pod različnimi koti med gorskimi skladi štiri ure hoda daleč, je ključ do Bohinjske doline in je vse do rovta Obrne, ki spada pod župnijo Sela, popolnoma naseljena. Konec soteske in pravega bohinjskega področja je med predgorjem Babji zob na jugu in Jagodnim na severu. Ta gora, ki spada k izrastkom severnega pogorja, se s svojimi pobočji spušča v rovt vasi Sela, ti pa se znižujejo proti Blejskemu jezeru. Pod temi rovti se Sava okrene bolj proti jugu in se oddalji od Blejskega jezera v nekaj sežnjeh bolj globoki ravni ter obogatena z jezerskim odtokom hiti proti Radovljici, kjer se združi s svojo sestro belopeško ali podkorensko Savo, ki priteka iz Kranjske doline.

3. Leta 1780 je Bohinjska dolina po vojaški konskripciji obsegala 612 hiš, 722 družin in 3724 duš (torej skoraj 6 duš na 1 hišo, 5 duš na eno družino).

Med njimi je bilo 560 gruntarjev, 488 sinov dedičev, 266 kajzarjev, 45 rekrutov, 753 naraščajnikov, 6 uradnikov in duhovnikov ter 1876 žensk.

Leta 1792 je bilo prebivalstvo takole: 667 hiš, 735 družin, 3923 duš, med njimi 608 gruntarjev, 468 sinov dedičev, 295 kajzarjev, 65 rekrutov, 538 naraščajnikov, 8 uradnikov in duhovnikov ter 1941 žensk.

V letih 1801 in 1805 je bilo stanje naslednje:

699 hiš	697
776 družin	746
4081 duš	4767
769 gruntarjev	vmes 631
769 sinov dedičev	457
396 kajzarjev	505
805 naraščajnikov	523
6 uradnikov in duhovnikov	6
2018 duš	2058

V letu 1816 je štel prebivalstvo Bohinja 3823 duš in okrog 24 naselij z osmimi cerkvami in 3 kuracijami s Srednjo vasio kot najstarejšo ali matično župnijo.

Opomba: Gospod Koller ima najpopolnejšo topografsko karto Bohinja.

4. Poljedelstvo in živinoreja komaj zadoščata za prehranjevanje kmečkih družin. Le maloštevilni kmetje pridelajo toliko žita, kot ga porabijo. Drugi ljudje žive od zaposlitve kot rudarji, drvarji, oglarji, žebjarji itd. Letno odhaja 200 do 300 mož na tako delo iz doline in celo iz dežele na Koroško, Štajersko in Hrvaško. Zalog obeh železarn v Bistrici in Stari fužini je od leta 1756 dalje znašal letno 36 000 goldinarjev, ki so jih porabili za meze, najeme in za material, in so torej ostali v dolini.

Množina rogate živine še ni točno ugotovljena. Leta 1802 so našeli 4000 krav, 3000 telet in pridelali so 700 stotov masti. Če pa štejemo na vsakega gruntarja 6 molznih krav, kar je prej premalo kot preveč, moramo imeti navedeno število za poprečje in sklepati tudi o pridelku masti, — če da vsaka krava letno le 12 funtov surovega masla. Prodaja masti v Trst je bila od nekdaj pomembna, tako da so tam ustanovili pravo skladišče in namestili posebnega poslovojdjo, da bi obdržali ceno. Do Loža vozijo trgovci z mastjo običajno z eno vprego in nalože 5 stotov, nato pa nalože na dvoprežni voz 8 do 9 stotov; iz Trsta se vračajo s soljo. Teleta izvažajo na Goriško in v Trst. Konjereja da letno kakih 130 žrebet.

Koze, čeprav škodujejo podrast v gozdu, so odlična prehranjevalna veja za revnejše sloje, predvsem za kajzarje in gostače, in jih je treba šteti 6 na vsako družino. Dve dobri kozi dajeta skoraj toliko mleka kot ena krava in prehranita manjšo družino.

Ovčereja daje leto 600 koštrunov po 1 goldinar 24 krajcarjev. Domačo volno predelujejo v grobo suknjo, nogavice in klobuke; v dolini sta namreč dva klobučarja. Drugo obleko dobavlja Kranj. Še preden so bili uvedeni predilni stroji na Koroškem, so Bohinjci predli za Morovo suknarno in zaslužili letno do 4000 goldinarjev.

Pridelovanje lanu komaj krije potrebe. Ribolov v jezeru, ki ga dajeta v zakup obe gospodstvi Bled in Radovljica, preživlja komaj nekaj družin, prav tako tudi lov na gamse. Prebivalci v Gorjušah zaslužijo z rezljanjem pip približno 700 goldinarjev na leto; posebno vrsto često prav čednih pip izdelujejo iz jelševe korenine.

5. Prehrana Bohinjcev je preprosta. Kmetje zakoljejo v jeseni eno kravo in pozimi enega prašiča in imajo vse do poletja prekajeno meso in slanino. V toplem letnem času jedo kozletino in koštrunovo meso. Najobičajnejše jedi so povrtnina, zelje, repa, kajti krompirja, ki igra po vsem Kranjskem ajdi podrejeno vlogo, v Bohinju še zelo malo pridelujejo.

Sadja je tudi malo, kajti drevesa ne vzdrže hude in zgodnje zmrzali, veliko pa sušé rdeče glogove jagode in delajo iz njih grobo moko, jo mešajo s proseno moko in iz nje pečejo kruh.

Vino tovorijo z Goriškega čez preval pri vasi Bača na tovarnih konjih v majhnih sodčkih.

Desetina in bera za tri župnike, pod katere spadajo Bohinjeci, znašata 1200 goldinarjev. Ostala desetina pripada Radovljici. Deželno knežje in urbarialne dajatve gospodstev Bled in Radovljica dosežejo 4000 goldinarjev.

Jezik Slovanov v Bohinjski dolini se je ohranil čistejši kot kjerkoli na Kranjskem. Izgovorjava v spodnji dolini velja v tem pogledu za vzorno. V zgornji dolini pa ni slišati čistih samoglasnikov, temveč le dvoglasnike.

Bohinjeci se odlikujejo s telesno velikostjo, močjo in zdravjem. Golše, ki je doma v vseh sosednjih goratih predelih, zlasti na Koroškem in Štajerskem, sploh ne poznajo. Ženski spol je sicer manj lep kot v Kranjski dolini, na primer pri Jesenicah, zato pa je krepkejši in odpornejši tudi. V zadnjih petdesetih letih je več prebivalcev, žensk in moških, doseglo starost 100 do 105 let.

Značaj Bohincev ni čisto tako preprost, kot je ponavadi pri prebivalcih v Alpah. Grajati je treba pri Bohinjcih pomanjkanje šolanja in npravnosti, zahajanje v Trst pa pogosto uživanje vina in žganja.

6. Alpski apnenec doslej še nima določenega mesta v sistemu. Po svojem domnevnem nastanku in po pojmovanju o naravi vodoravnih usedlin bi ga mogli prileštevati k flišnim kamninam. Razlikuje pa se od njih po višinah, ki jih zavzema, in po istovrstnosti materiala, ki je v vseh plasteh vedno isti apnenec, medtem ko plasti pravega tako imenovanega fliša obstoje iz izmenoma zelo različnih vrst kamenin. Alpski apnenec je torej verjetno starejša flišna kamnina, ki ima z mlajšo skupno lastnost le po svojem nastanku kot usedlina iz vode, sicer pa se od nje v mnogočem razlikuje. K poznavanju notranje strukture te stare apnenasto-flišne kamenine, ki v Evropi in na obeh poloblah spremlja granitne gorske vrste, je geologija doslej le malo ali pa nič prispevala; verjetno zato, ker le redko vsebuje plemenite kovine ali vsaj ne v tolikšni količini, da bi postala primerna za večje rudniške naprave. Zato so tudi potujoči naravoslovci na primer Scopoli, Ferber, Bern in drugi tako malo raziskali kranjska apneniška pogorja, da so celo dvomili o okameninah v njih. Scopoli je po Buffonu prevzel sistem o nastanku apnenca iz školjk in je zanemaril natančnejšo raziskavo kranjskih gorovij, ki jih je z botaničnega vidika s toliko vnemo preiskal. Tudi Hacquet je zaradi podobnega nagnjenja za svoj transmutacijski sistem spregledal okamnine in druge posebnosti starega apnenastega fliša na Kranjskem. In vendar prebivalci Bohinja že od davnih časov v tej kamnini kopljejo železovec in to brez pomoči jamomerstva in brez pouka, le z izročilom izkušenj, ki si jih je zapomnil zdravi razum teh gorjancev.

Alpski apnenec na Kranjskem, kot se javlja v vsem gorovju, je svetlo-sive barve, v svežih nalomih včasih popolnoma bel ali nekoliko rumenkastobel. V prelomih je drobnozrnat, bolj ali manj blesteč, nikdar moten ali popolnoma gost! pod vplivom vremenskih nepravil, zmrzali itd. zelo hitro poka in razpada v nepravilne oglate, neostrobe kose; zato so grušči, groblje, plazovi in podori zelo pogosti. Zdi se, da se groblje boljše upirajo nadaljnjemu razkrajanju. Na zraku se prevlečejo modrikasto ali svinčeno sivo in vztrajajo v tem stanju.

Če motrimo ta apnenec v vsem njegovem gorskem masivu, že na prvi pogled brez kvadranta in kompasa ugotovimo:

1. da je večji del tega masiva ostal od svojih začetkov skoraj vodoraven v valovitih plasteh; nasprotno
 2. da so se nekatere točke teh pogorij v vseh mogočih smereh premikale, pogrezale, premaknile in se potisnile druga čez drugo, se plastovito razkosale, trgale in udirale, in da samo
 3. prav ta narita in razklana področja vsebujejo bohinjski železarski revir.
- Ker je pri popisu neke doline zaradi reda koristno in stvar sam primerno, da ne začnemo od zgoraj, temveč od spodaj, je v skladu s tem pravilom, da glede na sotesko v Štengah, ki je ključ do Bohinjske doline, razdelimo bohinjski okoliš na pet odsekov:
1. od Babjega zoba na obojni strani do Bistrice, od Jelovice do Platovnika in Šavnika ter do prečne soteske, ki se spušča z Nemškega rovtja,
 2. od sedla na Šavniku, čez katerega drži tovarna steza do Bače na Tolminskem, do kota proti Ukancu k Izviru Save, ves predel golih gorskih grebenov, ki potekajo od omenjenega kota in predstavljajo prvi člen južne gorske vrste vzdolž goriške meje,
 3. iz kota v Ukancu po predelu glavnega grebena Krn, Vršac, Triglav do kota nad dolino Krme, od koder se odcepi Klek kot srednji greben in poteka proti Bledu,
 4. iz kota nad Krmo prek Tosca, Draškega vrha, Musce itd. vzdolž golega grebena Kleka do Gorjuš k ozki soteski Korita nad Mokrim logom,
 5. od Gorjuš do Jagodna nad Blejskim jezerom, kjer se izteka srednji greben,
 6. Čeprav najnovejše goroslovje z geološkega vidika upravičeno odklanja delitev na velegorja, sredogorja in predgorja, je s topografskega vidika ta delitev vendar primerna

in ugodna, in zato delimo tudi bohinjska gorovja v velegorje ali na višine, kjer ne uspeva več drevje, do snežne ločnice, na sredogorja, poraščena z gozdovi in pašniki, in na predgorja, to je na prve vzpetine nad dolino; te obstoje iz razgaljenih vznožij višjih gora, iz njihovih obronkov, iz slpIn ali naplavin. Za osnutek topografske karte Triglava in Bohinja sta se s hvalevredno vnemo prizadevala tamkajšnji oskrbnik Koller in rudniški pisar Žerovnik, vendar še ni znano s kakšnim uspehom,

7. prvi odsek od Babjega zoba do Bistrice obsega mogočno sredogorje, ki je poraščeno z visokimi in črnimi gozdovi in nenaseljeno. Pogorje je nadaljevanje Jelovice in obdrži to ime vse do Bistrice in Bohinja. Gozdno področje od Babjega zoba do grape Blatnik spada k Javorniku. Ob vznožju pogorja v ozki gorski soteski so apnenčevi skladi na več mestih povsem navpično odrezani in sploh zelo strmi. Gozdno področje od grape Blatnik do Bistrice pripada temu rudniku in obsega gozdove Brda, Praprotnica in Ribčeva dolina; čeznje se pogorje nadaljuje čez Sorico In Pečano do gore Pórezen; pod Poreznom leži tolminka vas Brda. Od tu se to področje znižuje zelo položno čez Sorico In Nemški rovt proti Bistrici v Bohinjski dolini. Ob vznožju pogorja leže ob Savi vasi Nomenj, Lepence in Bitnje. Nasproti Nomnja so ob Mošenacu ostanki zidu stare topilnice, ki se omenja v blejskem urbarju z imenom slovenska peč. Tu je tudi zelo mrzel izvir. V sredogorju Brda in nad njim v Praprotnici in Konjskih rovtih so številni stari rudokopi v ploskih predelih, podobnih kotlom in globelim; o njih gre med rudarji glas, da so bila tam bogatejša ležišča in boljše rudo kot v prisojnem pogorju. Da je bilo v gorskem grebenu, ki obsega Jelovico vse do njenega izteka na zahodu, v prejšnjih časih rudarjenje zelo razširjeno, kaže že lega stare topilnice pri Nomnju, zgoraj v sredogorju pa na mnogih mestih prevrnjeni kotli in jalovina; sploh pa to pogorje sedaj ni tako razgaljeno kot prisojno — nasprotno obsega visoke in črne gozdove, ki zalagajo železarne v Javorniku in Bistrici z ogljem. Javorniški in bistriški predel loči velika grapa, ki seka blatniški revir. Ob Blatniške grape se vleče proti zahodu veliko gozdno in gorsko področje, imenovano Praprotnica, vse do Brd: na tem področju leže stari rudokopi, ki so po izročilu dolgo časa zalagali z rudo topilnico v Mošenacu pri Nomnju. Danes vemo o tem le to, da so leta 1789 nekatere stare rove zopet uporabili rudarji iz Železnikov. Pod glavnim imenom Brda se vleče drugo gozdno in gorsko področje kot odrastek Jelovice prav do gora Porezen, Slatnik in Šavnik nad Nemškim rovtom in Ravnam. Ta predel sledi ploščatim hrbtom Jelovice in ima veliko podolgovatih kotlastih globeli, ki so pokrite s črnimi gozdovi in posejane z grički in hribi. O nekdanjih tukajšnjih rudokopih vemo le, da udrine v globelih niso globoke in da je ruda tu nakopičena v večjih zrnih in kosih in je manj pomešana z apnenčevim peskom kot v prisojnih revirih. Leta 1792 so uvedli dvanajstčlansko rudarsko moštvo. Na Šavniku so še videli odprte rove in na jalovini raztreseno zrnato rudo. Kasneje je župan iz Nemškega rovta tu izkopal rov in pridobival rudo. Na Slatniku je baje znani plavžar Repek zasul dobre jame, In neke v teh revirjih naj bi bila jama, katere vhod sega nad 20 sežnjev globoko. O njej krožijo med kmeti čudovite pripovedi.

Nad Praprotnico In BrdI leži višji revir, imenovan Konjske rovni, ki je pravzaprav planina, nad katero se razprostira višje pogorje Pečana. Ta deli bohinjski okoliš od rudnikov v Železnikih. Na tej planini je velika popolnoma zaprta globel, kjer je bilo nekoč mnogo rovv. Le po izročilu vemo, da je bila ruda izdatna in rovi globoki. Leta 1788 je ogljar Slamnik nabral na svojo roko več sto kosov rude iz majhnih rudoslednih okolišev; tako so spoznali to res dobro rudo in začeli upati, da stara nahajališča še niso čisto izčrpana in da so tu kot tudi drugod nekatere orudnele osredke pustili neizkopane. 15. avgusta omenjenega leta so preiskali Slamnikove rudosledne jame, o čemer je rudniški pisar Žerovnik poročal naslednje: »Žila se spušča 45 stopinj nad 50 sežnjev globoko. Rude leže v rdečerjavi delno zelenkasti ilovici, ki verjetno nastaja z razkranjanjem kalcedona in obstoji iz gline, peščenjaka in apnenca. Ruda je modročrna, blesteča in težka.« Po teh poročilih so določili po osem mož na dva rova, toda že po 6 sežnjih kopanja v globino je žila izgnila. Stene so iz grobega apnenca, dno pa iz rdečerjavega in zelenega laporja, ki je bil v izkopu mehak in lepljiv, na zraku pa se je strdil v trdno kamenino. Ta lapor je na vsej ploščati planini Ravne in v tej višini sega tudi v višje pogorje Pečana, zato ni gotovo, če sega omenjena žila na Konjskih rovnih res tako globoko. Tu pridobljene rude so najlepše, kar so jih kdaj videli v Bohinju. Po vseh izjavah tiči med apnenčevimi žilami, ki leže na rdečih in zelenih skrilavih laporjih. Ti pa nedvomno zopet leže na apnencu in gotovo ne segajo globoko pod pobočja Pečane, kar dokazuje podobnost na drugih mestih.

8. Drugi odsek med Bistrico In Ukancem obsega mogočno področje velegorja, ki se začena z grebenom Črna prst in se po vrhek priključuje še mogočnejšemu gorstvu Suha, se nadaljuje od tod po grebenih Škrbina in Bogatin in se v kotu Ukanca združuje z glavno poprek potekajočo gorsko vrsto, znano pod imenom Komna, oziroma se od nje odceplja. Suha je v tem odseku en sam gorski sklad, ki se z mnogimi vrhovi nadaljuje v raztegnjenem grebenu in se priključuje Škrbini in Bogatinu. Bogatin pa se združuje s Kalom (boh. Kôu) In predstavlja najvišji vrh v Bohinju. Za obema stoji tolminka gora Krn, v tokavi med obema pa planina Duplje in njeno jezero; potemtakem

mora biti Komna ali nižje pogorje ali pa velika tokava ob vznožju Bogatina. Za tem visokogorskim področjem poteka na Goriškem cesta proti Koroški od Kobarida čez Predil na Bovec. Druga stranska cesta drži skozi Tolminsko čez Mavrov most v Kanal. Jezik se imenuje najnižji kot za jezerom; vzdolž njega se v skoraj ravni črti vzpenja ozka soteska in steza na Škrbino in prek enega njenih vrezov na Bovško. Tudi čez Suho in čez Škrbino drži steza, ki jo uporabljajo prekupčevalci z živino in tihotapci. V grebenu Suhe stoji gora povsem stožčaste oblike in iz pokončnih plasti. Pod golim velegorjem se vzdolž Bistrice proti Ukancu razteza sredogorje, delno obraščeno z gozdovi, povečini pa prekrto s pašniki, senošetmi in rovti. Tu ni ploščatih mizastih odsekov kot v prvem revirju ali v prisojnih revirjih, temveč so le prostrane globeli med strmimi stenami velegorij in med povprek potekajočimi hrbti in vrhovi sredogorja, med katerimi so pašniki občin Nomenj, Bitnje, Bistrica in sosesek v Bukovini. Pomembnejši vrhovi tega sredogorja so prav ob Bistrici vzdolž po grebenih Črne prsti in Vrhov in to Kozji hrbet, Slatnik, Šavnik, Črna gora, Črni vrh in Lisec. Med Šavnikom in Črno goro drži tovarna pot proti vasi istega imena na Tolminskem. Ob vznožju Lisca, med njimi in gričem Repar, so Korita Bistriškega potoka, ki daje fužinam pogonsko vodo. Oba slapova Bistrice sta komaj 15 sežnjev visoka; Korita pa so dvakrat tako globoka in komaj 3 sežnje široka. Pogosto te vode poleti, ko je v Bohinju suša, zelo narastejo, če so na Tolminskem nevihte. Vrh Šavnika, ki je lahko dostopen, je najboljša razgledna točka, od koder se vidijo Furlanija, Jadransko morje, izvir Save, kot v Polici ter greben glavnega pogorja s Triglavom, potreben pa je seveda daljnogled.

Nasproti Lisca se odpira nekoliko mogočnejši gorski predel čez Osredka, Barečo dolino in Poljano do pobočij gorovja Suha; obdajajo ga nadaljna sredogorja bistrških Alp, Zeleni vrh in druga do Zgradca nad jezerom in vzdolž njega čez Mirnico in Lopato na Konjski vrh, kjer se priključijo na strme sklade Škrbine; pod njimi in pod Bogatnom potekajo skozi Ukanc do izvira Save in so delno prekriti z gozdovi. Z odrastkom pri Zgradcu sega sredogorje vzporedno z jezerom, proti kateremu se položno spušča, prav do gorovja Škrbina. Ta sredogorski odrastek ne nastaja le zaradi mogočnosti sredogorja Suhe, temveč je tudi predgorje Pršivca onstran jezera; ta zožuje jezero in dolino.

To sredogorje se zelo položno spušča k jezeru in ni tako strmo, kot so vsa druga v preostalem okolišu. Na več krajih so tu pred časom kopali rudo, toda kolikor je znano po pripovedovanju rudarjev, ni bilo nikjer večjih rudokopov. Leta 1789 so stare rudoslede in jame, ki so jih v letih 1760—1770 z velikim trudom izkopali na Veliki in Mali Črni gori in jih po odkritju bogatejših žil v Jamah opustili, zopet obnovili, da bi zalagali visoke peči z okro in bobovcem. Okro so našli v stranski žili Preduh, ki se širi v obliki nekakih prstov. Ruda obstoji iz skorjastega, poroznega rjavega in modrega železovca, ki vsebuje komaj 20/50 železa. Rumena okra, ki izpolnjuje kopuče in votline, postane po žganju živordeča in se popolnoma izpere. Primes je kremenčev pesek v zaobljenih, ploščatih in gladkih belorumenih in sivih zrnih. Bobovec tleči v običajni kredni ilovici pomešan z apnenčastim peskom.

Leta 1783 so na gori Lisec, kako uro od Pozabljenega izkopali pet sežnjev dolg rov, ki se je v trdnem apnencu ohranil brez opornikov (Tičevca). Razpoka je bila široka komaj pol čevlja in je vsebovala rumenorjav oker priraščen na apnenec. Leta 1790 so višjemu pazniku Polcu naročili, naj preišče črni skrilavec, ki se javlja na več mestih in v različnih višinah med sredogorjem Mala in Velika črna gora ter gorovjem Črna prst posebno na Ravenski planini. Ta je poročal nasledje: Skrilavec na grebenu in v najvišji globeli na severni strani Črne prsti nima ne lege in ne obsega, da bi bilo vredno pričeti s kopanjem. Področje na južnem pobočju, kjer je že Sarch videl magnezijo, je preveč oddaljeno, skoraj nedostopno, tako da se ne izplača preiskovati. V globeli med Črno prstjo in Goro se skrilavec konča ob prečnem grebenu, ki se odcepi od Črne prsti in na katerem sta vrhova velike in male Gore. Med skrilavcem je višji nadzornik odkril sledove žveplenega peska. Na površju je skrilavec zelo suh in v primeri z javor-niškim malo obeta. Za kopanje tuknjašnjega rova so bili določeni štirje močje, ki so delali le poleti, kajti pozimi je gorovje za posamezne rudarje nedostopno. Leta 1791 so delo ustavili, ker je bilo nujneje pospešiti delo v rovu v Gorjušah in prizanašati blagajni med gradnjo novih fužin v Bistrici.

9. Ležišče nenavadne kamenine, imenovane lončarska glina, je ob vzožju Zgradca nad cerkvijo Sv. Duha ob jezeru. Prav nasproti cerkve se pogorje zelo položno vzpenja k staremu kamnolomu in z njim kake pol ure daleč ogljarska pot, ki drži k fratam revirja Zgradec; čisto blizu poti je jarek, ki prihaja z višjega pogorja in izliva svoje vode v jezero blizu cerkve. Višinska razlika med jarkom in izdankom lončarske gline ne znaša dosti več kot 100'. Smer plasti med kameninami je med $19\frac{3}{8}$ in $7\frac{3}{8}$. — Ali leži lončarska glina na apnencu ali pa sega podenj, ni mogoče z gotovostjo dognati zaradi nakopičenega apnenčevega gruščja, ki ovira opazovanje. Ker pa je nekaj streljajev pod potjo nakopičenih nekaj celih in mogočnih skladov apnenčevega drobirja, ki očitno prlpada trdni kamnini na mestu, je mogoče domnevati, da lončarska glina ne sega globlje. Ta mogočni kamninski sklad sega od jarka kakih 80' proti vzhodu in zadene

na apneniški zarinjek, ki ga na prvi pogled dozdevno odreže, je pa le razdrobljen in podsut grušč. Slabe četrte ure naprej in nekoliko višje pa naletimo na plasti, ki potekajo pod kotom 70° povprek na pogorje in zajemajo lončarsko glino. Prav tu preneha poimenovanje Zagradec in se začneja revir Višna brda.

Na nasprotni strani proti zahodu je razločno vidna ločnica med lončarsko glino in apnencem, ki ga oklepa. Od jarka nazaj poteka ogljarska pot skoraj 60° skozi lončarsko glino, nato pa čez apnenčev grušč, ki tvori lep travnat hrbet. Vzdolž poti res leže še majhni kosi lončarske gline, ki pa so le slučajni vrinki. Sklade lončarske gline moremo torej šteti le kot majhno zagozdo v apneniškem pogorju Zagradec. Na dveh mestih nad potjo je ta vrsta kamnine skoraj vodoravna, na gosto nalomljena in tvori nad majhnimi globelmi in previsti valovit pas. Sploh je ta kamnina zelo razpokana, razkrojena in zdrobljena; je še neraziskana. Po barvi kaže različne odtenke od svetlozelenosive do temnozelenorjave. Na svežih prelomih je bolj ali manj gosta brez vsakega leska. Če dihnemo vanjo, daje močan vonj po glini, če jo razimo, se pokaže belosiva progga, če jo podrgnemo z jeklom, se le redkokdaj zaiskri. Razleti se v nepravilne kijaste, ostro-robe in bodičaste kose, ni je mogoče gladko sekati ali polirati. V celoti je kamnina polna raz in razpok, ki so napolnjene deloma s tankolistno sigo deloma pa z rzni in žilicami kalcita (Kalkspat), le malokdaj pa z belim in rdečkastim kremenom. Z varilno cevjo jo hitro stalimo v penasto rjavo stekleno kroglico. Leta 1787 se je v Javorniku 24 palcev debeli kamen stalil v sedmih dneh v rjavočrno steklasto žilindro. Leta 1792 so v plavžu v Bistrici ta kamen primešali zrnati rudi, pa niso dosegli pričakovanega rezultata. Kamni na dnu in v jasku talilne peči so trajali več let, torej se ta kamen tali le v dotiku z zračnim tokom ali kovino, kajti kamen na dnu talilne peči je vedno prekrit s pol čevlja debelo plastjo žilindre in pepela. Na prostem ima razkrojena kamnina često lepljive razpoke in se razpusti skoraj v glino.

10. Tretji odsek med Ukancem in Krmo zadeva onstran grebena Krme na meje Bovca, s skladi Vršca in Triglava pa na meje Trente. V kotu za Jezerom v Ukancu se napne vznožje sredogorja kot zid strmo navzgor. Obstoji pravzaprav iz skladov Škrbine in Police, ki se stikata pod kotom 40 do 45 stopinj in tvorita ta veliki navpični kot. Plasti ob vznožju obeh gora so poprek preklane z mogočnimi odprtimi razpokami, ki so od 1 in pol do 2 čevlja široke. Na mnogih mestih segajo konci plasti drug čez drugega in na teh polkah rastejo majhni macesni, grmičevje in trava; zato so dobri pašniki za gamse. Neverjetno pa resnično je, da so lovci na gamse prav v stenah tega kota našli stezo, ki pa jo uporabljajo le najodločnejši med njimi. Tu izvira bohinjska Sava (ob izviru se imenuje Savica ali mala Sava, od Iztoka iz jezera do Šteng pa Bohinjka) skoraj sredi navpičnega gorskega vznožja in v kotu ob stičišču pravokotno se sekajočih kamninskih plasti. Voda priteka v močnem nerazcepljenem toku v mogočnem loku iz votline in pada v globino pod kotom 30°. Ta prečudoviti slap je malo obiskan, kajti po navpični steni Police je popolnoma nedostopen, od druge strani pa ga zakriva gorski sklad, ki je odtrgan od Škrbine in je prav tako težko dostopen. Ta odtrgani gorski sklad tvori skrajno razdrapan jarek z ogromnimi kosi udrtih apnenčevih sten, čez katere se vali Sava v številnih majhnih slapovih in se višje skoraj uro daleč, preden doseže prag, kjer tvori Bohinjsko jezero. Voda v slapu se prav nikjer ne dotika navpične skalne stene. Ob južnem vetru se sliši šum slapa prav do cerkve ob iztoku jezera, torej najmanj dve uri daleč. Pozimi voda ob ustju votline zamrzne in se spomladi sprosti z nenadnim pokom, ki ga slišijo celo v Stari fužini. Nekaj sežnje pod votlino je še ena vodna razpoka, katere curek se razprši v glavni vodni tok. Poleg velike votline je na južni strani, nekoliko globlje še ena odprtina, iz katere voda ne teče navzven, temveč pada v slapu v notranjost gore. Jezero na sredini zožujejo gorska po-bočja, tako da ga ni mogoče naenkrat pregledati v vsej njegovi dolžini. Njegova globina še ni dognana. V dolini je živo izročilo, da se je neka ugledna fužinarska družina med vožnjo po jezeru ponesrečila in se ni rešil niti eden. Spričo lege jezera, stisnjenega med strma pogorja, je lahko umljivo, da mora biti tu vihar zelo nevaren. Ribiči mečajo svoje mreže le ob južnih manj izpostavljenih bregovih jezera in to ponoči, kajti podnevi ribe teh bregov ne obiskujejo. Zadnje jezerce v globeli pod Komno, odkoder odteka voda po podzemnih strugah k Izviru Savice, je dve uri hoda oddaljeno do vrha Police. Od Police se razteza vzdolž jezera druga manj navpična, vendar zelo strma stena, ki se znižuje proti Stari fužini; na njej se zvrste vrhovi Ogradi, Peršivec, Lohat, Osrednik, Lögare vse do Stadora. Vrhovi tega sredogorja so skrajni odraški grebenov, ki se odcepljajo od Vršca in Triglava. Med njimi leže različne globeli in doline, kjer so pašniki in planine občin v zgornjem delu doline. Zadnji odrastek, ki se od Vršca čez Zelnarico, Kopico in Tičarico znižuje proti Ogradom in v kotu pri Polici prehaja v mogočno sredogorje, se končuje v Ukancu. Sredogorsko področje Ukanca sega na jugu do kota za jezerom, proti severu pa se znižuje v dolino Voje za Staro fužino k Izviru potoka Mostnica, ki daje tej fužini pogonsko vodo. Korito (razklane skale, razpoke, skozi katere teče voda med navpičnimi globokimi stenami; na gorskih hrbtih, ki se uporabljajo za prehod, se imenujejo vrata) za fužinskim poslopjem in Stari Fužini je globoko 25°; čezenj drži zidan most.

Iz doline Voje raste vznožje Tosca; nanj se kot predgorja naslanjajo Studor, Lom, Ši itd. Na Toscu izvira Ribnica, ki teče skozi Srednjo vas. Na Suhi za Staro fužino izvira Kropa, ki se združuje z Ribnico, obe pa se pri Berševju izlivata v Savo.

Najbolj visoko ob vznožju Triglavskega pogorja ob Krmi in na začetku grebena, ki poteka proti Bledu, se v smeri od severa proti jugu pod Vršcem razteza dolina Pri jezernih, ki se postopoma in položno znižuje; na severni strani Vršaca ob Triglavu je planina Velo polje. Globel Pri jezernih se strmo spusti na planino Lopučnico nad Češnjico; nasproti je Komna. Mala jezera se zvrstijo po pobočju globeli Pri jezernih in z vidnimi tokovi niso povezana med seboj. Pozimi zamrznejo prav do dna in se tudi poleti popolnoma ne odtajajo, zato v njih ni rib. Nedvomno so to vehe podzemnih vodnih zalog, iz katerih izvirajo Soča in obe Savi.

Čeprav se Triglav kot vse apneniške Alpe zaradi razkroja kamenin stalno znižuje (to dokazujejo ogromna melišča na dnu globeli), je vendar na Florjančičevi karti označen z višino 1400 pariških sežnjev. Ta karta pa ne prikazuje dovolj razločno ustroja bohinjskega gorskega sklada.

Vršac je močno razkrojen; od nekdanjega mogočnega gorskega sklada so se ohranili le trije vrhovi.

Drobiljenje zaradi zmrzovanja in tavanja, razkroj kamenja zaradi vetra, snežni plazovi in voda so tu sodelovali. V našem času se je z grebena Ogradi ob jezeru udrila skalna stena, ki je obsegala nekaj tisoč kubičnih sežnjev kamenja. Struga Savice in jezerski kot sta bila več dni zavita v meglo iz apnenčevega prahu in udorna ploskev je bila še leta 1751 razpoznavna po barvi. Nekaj podobnega se je zgodilo tudi na Vstanku in na več drugih krajih.

Na planini Krstenica nad Studorjem so ostanki starih rudokopov, o katerih pa ni ohranjenih nikakršnih poročil. Rudar Mitel je leta 1787 tam našel nekaj drobnih z apnenčevo sigo sprjetih rudnih zrn. Na planini Pri jezeru nad Dednim poljem so prav tako stari rudokopi, ki so bili v pogonu še leta 1776 in so izdatno zalagali z rudo topilne peči v Stari Fužini. To področje leži zelo visoko. Je prav za prav globel, ki na severni strani reže pokončno, na južni strani pa vodoravno ležeče pogorje in se končuje ob majhnem jezeru. V tej globeli se javljajo na površju bogata ležišča rude in se ob skoraj navpični steni širijo v globino. Razpoka se skoraj kot jašek spušča 8° globoko, se izravna, nato zopet strmo pada, se še enkrat izravna in končno potone v vodi; v globini postajajo rudna ležišča vse bogatejša. V razpoki so bile leta 1788 velike količine kristalastega prozornega kalcita (Kalkspath). Na površju so tu veliko kopali rudo. Polzkusili so tudi z rovi, ampak brez uspeha.

11. Četrti odsek od Krme do Gorjuš. Gorski odcep, ki se loči od Triglava in preko Césarja, Tosca, Velikega Draškega vrha, Musce, Debele peči in še višjega Kleka sega prav do Blejskega jezera, je na severni strani zelo strm in se spušča globoko v dolino Krme, ki ne spada več k Bohinju. Ta najnižja točka Krme, kjer je razločno vidno vznožje Triglava, je zelo znamenita, kajti tu se usedline v lebdečih valovitih plasteh vzdigujejo z dna doline do najvišjih vrhov. Južna pobočja zgoraj omenjene gorske vrste niso tako razkosana in mogočna kot severna, temveč tvorijo v vsem obsegu skoraj dve uri hoda široko in dvakrat tako dolgo mizasto goro, ki se s pobočjem Tosca terasasto znižuje še preko Gorjuš: njeno južno vznožje pa je v Bohinjski dolini, v ozki soteski Štenge vzdolž reke Save kakih 150 do 200 sežnjev visoko in strmo odsekano. Vse to področje je na južni strani posejano z majhnimi vrhovi, ki se znižujejo navznoter proti mizasti gori; na severni strani mu prihajajo naproti pobočja sredogorja, ki pod golim visokogorskim grebenom poteka še preko Kleka; iz teh drugo proti drugim obrnjenih pobočij nastajajo poševne ploskve, ki jih režejo plitve globeli in ki v celoti tvorijo valovito, rahlo raztegnjeno mizasto goro. Razni predeli te mizaste gore so na površini posejani s številnimi majhnimi griči in apnenčastimi skladi; te apneniške stene oklepajo kadunjaste in kotlaste vdolbine (ležišča bobovca), planinske pašnike in gozdove ter rovte in zaselke treh občin Podjele, Koprivnik in Gorjuše. Najlepši planinski pašniki na pobočjih sredogorja so Konjščica na zahodu in Lipanca na vzhodu pod grebenom Musce. Globlje na sami mizasti gori sta zgornji in spodnji Gorelek (Gorelek), dva nenavadno lepa velika pašnika, ki sta nastala s požigom gozda, kar pove koren njunega imena (od goreti). Najlepši gozdovi so pod Klekom na sredogorskih pobočjih in segajo čez vso širino mizaste gore proti Rudnemu polju. Po njeni dolžini pa se skozi gozd Stari les širijo do Rudne doline; tu pa jih odrežejo pašniki in zaselki. Rudniški revirji si sledijo takole: proti zahodu pod pobočji Tosca leže Za Hraščo in Jame, nekoliko globlje Rudno polje in še globlje Lom. Na južni strani mizaste gore leže Rudna dolina in Gorjuše, na severni strani pa Rudnati lom, Podrazor, Zajavornik in Jerebikovec.

a) **Lom.** V vzponu iz zgornje doline leži najprej stari rudniški revir V Lomu. Od tu je še uro hoda do Rudnega polja; to predstavlja zadnje obronke mizaste gore, ki poteka

mimo od Rudnega polja do Uskovnice proti jugu in se izteka v Studorju. Zahodno od Loma se spuščajo v dolino pobočja hudournika Ribensčice. Ta revir je že zelo prekopan, ker leži blizu vasi gorenje doline; poln je starih jaškov, jalovine in slanic, ki so že prekrile s travo. V zadnjem času od 1756 do 1787 so bili tu jaški za Staro Fužino, a so jih z uvedbo novega sistema 1788 opustili. V teh jamah, ki niso bile globoko, so kopali predvsem kristalasti tetragonalni piramidasti bobovec.

b) **Rudno polje.** S področja V Lomu se vzpenja mizasta gora v različnih odsekih skozi Spodnje in Zgornje Rudno polje do vznožja Tosca ali do njegovega najnižjega pobočja Zahraščica. Ti odseki potekajo od severa proti jugu. Na zahodu se dviga velegorje; na vzhodni strani so majhni gorski vrhovi, ki omejujejo mizasto goro in se spuščajo v dolino z zelo strmimi vznožji, na primer Mesnovec, Kobilnik, Ši itd. Na vznožju pod Lomom proti Srednji vasi so črni kalcedoni, tankolistni apnenčevi skrilavci, na Šeh pa železnat z magnezijo nasičen apnenec. V prvih dveh odsekih nad spodnjim Rudnim poljem so lepa in neizkoriščena področja, ki so po izročilu bohinjskih rudarjev malo prekopana, kajti površina obstoji iz labora, to je s sigo trdno med seboj spojenega apnenčevega gruščca, skozi katerega se je le redko kdo upal pririti in se spustiti v razpoke in votline. Je pa zelo verjetno, da je kamenina tu prav tako razpokana in so votline prav tako obogatene z naplavljenno rudo kot nižje v Lomu in višje v Rudnem polju (Sgornu rudno pole). Pririti se skozi sprimek (brečo) in raziskati krnice pod njim, bo ostal dragocen poskus za zanamce. V Rudnem polju (sgornu rudno pole) je površje zelo prekopano; krnice so zelo plitve in skrite. Nedvomno so pred časom tu zelo veliko kopali, o čemer pričajo številne vdolbine, jalovine in jaški; kljub temu pa se vzdržuje izročilo, da je ostalo mnogo bogatih osredkov in čvrste rude, kajti od leta 1740 dalje tu niso niti razstreljevali niti zažigali, v starejših časih pa tudi niso prodirali skozi kamenino in rudlišča. V sedanjih odprtih plasteh so take rude resnično pogostejše kot drugod. To so namreč z veškom zlepljene kepe rude in apnenca in sploh zelo veliko vodnega veška, stalaktitov ali »vapnenega kapa« itd. Inkrustacij, scrtenine (Szerenine). Navzočnost v vodi raztopljenega apnenca kaže na domnevno nastajanje apnenčevega sprimka v spodnjih odsekih tega področja. Ta revir nima izvirov za pranje rude in tudi ne druge pitne vode kot deževnice, ki se zbira v razpokah kot v pralnih koritih. Rude v ploščatih vodoravnih breznih, ki so obstajale iz živorumenega okra, so v zadnjem času pošle. To je bila suha preperela okra, ki je je šlo pri izpiranju 40 % v izgubo. Leta 1789 so stale ogljarske kope tik rudniških jam in bilo je nenavadno videti črne kope in ogljarje poleg živorumenih izpirališč in rudarjev. Mnoga imena jam in dnevnih kopov je mogoče razvideti iz jamskih tabél; 1788 so delali le v treh jamah: leta 1792 so v tretje obnovili staro Jamo Korošino, ta je največja v tem revirju.

c) **Zahraščica.** Od Rudnega polja se vzpenja pogorje zelo položno z istoimenskim pobočjem proti lepemu planinskemu pašniku Konjščici. Tu so različne krnice, ki se odlikujejo s svojo mogočnostjo. Krnica Za Hraščico je 80 do 90 stopinj široka in med vsemi na tem področju najvišja. V tej krnici so našli leta 1752 razpoko z rudo; tu so kopali 27 let 130° navpično in s 13 škripci drug nad drugim. Najbogatejša gnezda rude so bila v jašku v globini 50°, kjer se je združilo več razpok in je zazijala ogromna prazna odprtina (preduh); našli so gnezda rude z 8° do 12° premera in jo sledili prav do dna. Primes je obstajala iz običajne bele kredne gline z izbrušeni apnenčevim gruščcem. 50° globoko v jašku so najprej naleteli na prazni stranski prostor — preduh, ki je potem zelo dolgo pomagal pri zračenju jame. Nekega rudarja so na 30° dolgi vrvi spustili v razpoko, da bi jo prelskal. Stene so bile prav toliko nagnjene, da se vrv ni sukala in je rudar drsel navzdol kot po strmem žlebu. Jamska luč ni mogla doseči dna razpoke, ki se je v globino vedno bolj širila. 116° globoko v jašku je dno tega stranskega prostora presekala za moža visoka prečna razpoka, ki se je zarinila vanj s 5° razsežno vmesno kamenino. Oblika prostora je bila skoraj okrogla s premerom 30 do 35°. Nagiba in lege ni bilo mogoče dognati, ker jamska luč ni dosegla vrha oboka in ker so bile stene prekrile s stebirstimi izrastki in kapniki najrazličnejših oblik. Na tleh so ležale velike skale, preluknjane in izprane od padajočih vodnih kapelj. V globini pod 116. stopinjo je v jašku začelo zmanjkovati zraka, da so mogli iti le še 14° globoko in urediti 13. škripec. Kljub izredno težkemu dviganju rude se je delo izplačalo; toda luč je komaj še brlela in rudarji so se pritoževali zaradi težav pri dihanju, bali so se, da se zaduše; zato so morali opustiti ta globoki jašek, ki ni imel enakega v Bohinju. Nad to krnico je še ena višja. Za njo poteka jašek, ki se s planine Konjščice spušča pod rove na pobočjih Luskovnice. Ob vzponu od Rudnega polja proti Zahraščici so vzdolž rudišč apnenčeve plasti skoraj vse postavljene na glavo in potekajo v smeri sever—jug. Ves Tosec pa obstoji iz lebdečih le malo nagnjenih plasti. Površina velike krnice v Zahraščici je vsa preluknjana s številnimi jaški, vkopanimi v globoko razpoko.

in kotline. V visokogorskem niha temperatura med -30 in $+15^{\circ}\text{C}$, na leto je 130—160 dni s padavinami nad 1 mm, letni popreček 2000—2500 mm. Močna oblačnost je 130 do 230 dni na leto, pozimi je poprečno 10—15 dni na mesec pretežno sončno.

Pisec zadnjega poglavja o snežni odeji je Albert Gayl. Kar velja za Koroško, velja večinoma tudi za druge alpske dežele. Pisec si prizadeva poudariti razlike. Koroška je nasploh revna s padavinami. Glede na snežne razmere je moč razlikovati 3—4 območja: 1. Ture na severozahodu (atlantski vpliv), 2. južna Koroška (mediteranski vpliv, mnogo snežnih padavin), 3. druga območja, ki so pod vplivom celinskega podnebja in so revnejša s snežnimi padavinami. Razdelitev je treba jemati s pridržkom, ker količina padavin zelo niha na prav kratkih razdaljah. »Narava ne pozna trdnih zakonov in je ni moč stlačiti v kalup.« V nadaljevanju razlaga pisec pomen snežne odeje, njene lastnosti, ob koncu pa govori o plazovih (nastanek, vrste, varstvo). Vsebinsko je knjiga zelo bogata, zlasti dragocena za zoologa.

TRIGLAV IN BOHINJ

Sestavil P. Richter po spisih iz zapuščine pokojnega Sigmunda Zoisa barona Edelsteina

Od točke 3 do točke 5 (razen zadnjega odstavka) je objavil *Illyrisches Blatt*, 25. 6. 1821, str. 82 in 83. *Gl. Fr. Cekiin PV* 1977 str. 143, 144 in opomba uredništva *PV* 1977 str. 17

(Nadaljevanje in konec)

d) Jame sta dve veliki stranski krnlci Zahraščo in ležita nekoliko nižje proti zahodu. Prvo, Zgornje Jame, loči od Zahrašče le ena kameninska plast, ki tvori vmesno steno, je dokaj mogočna in se spušča naravnost s krnice Zahraščo proti Zgornjim Jamam. Druga, Spodnje Jame, je prav tako ločena od prve z zahodno stranjo kamninske plasti. Kamninske plasti, ki oklepajo ti krnlci, so močnejše in višje kot v vseh drugih revirjih, tudi premer obeh krnic je mogočen in meri 80° do 90° . Po nekem poročilu iz leta 1787 imajo Spodnje Jame nekaj opuščenih jaškov in komaj zaznavne jalovine, o katerih pa celo med rudarji ni nikakega izročila. Zgornje Jame pa imajo mnogo jaškov, ki so bili izkopani v zadnjem času. Na najnižji točki krnice med vzhodom in severom so pridobili največ rude in prav tu kopljejo jašek, ki je sedaj najgloblji v Bohinju. Globok je 65° , ima 6 škripcev in 19 mož posadke. Jašek je le 6° globoko navpičen, drugi deli so bolj ali manj vodoravni in imajo tako imenovane brazde, po katerih vlečejo vedra s 50 do 60 funti rude. Žilnik (Gangart) je svetlosivobela kredna glina z apnenčevim gruščem; temu je primešana ruda delno v zrnih delno nakopičena v gnezdih od velikosti svinčnih krogel do grud, težkih en ali več funtov; le redko v kosih težkih en ali več centov. V globini leži ruda med razpokami visečih in ležečih kamnin v najrazličnejših smereh in je zelo čista in obilna. Za izpiranje so speljali s Konjščice in Zahrašče po žlebeh Izvir, ki presahne le v najbolj vročem poletnem času. Ob prevzemu jam 1788 je bil jašek globok 70° , vmes rudniški prostor 8° dolg in 3° širok. Prav za prav sta to dva prostora. V prvem so kopali že v davnih časih, drugega pa so odkrili šele v novejšem času, čeprav so že v prejšnjem času prišli zelo blizu prečne razpoke. Verjetno se jim ruda ni zdela vredna kopanja, pa so šli dalje. V novejšem času, ko so ta rudnik zopet obnovili, so našli že 3° pod starim prostorom zelo bogata gnezda rude in odkrili dobro stransko razpoko.

e) Podrazor, Jerebikovec, Javornik leže od Rudnega polja proti severu za gozdnim področjem mizaste gore vzdolž vzhodja velegorij Musce, Razorja in Kleka. V teh področjih med leti 1740 in 1759 niso kopali. Fužinskim uradnikom sta se zdeli razdalja in voznina preveliki in niso dovolili rudarjem, da bi tu delali po založniškem sistemu, zato tudi o tem ni nič znanega. V prejšnjih časih so tu najbrž veliko kopali, ker so vidni ostanki podrlih jaškov, preraščene jalovine in izpirališč. Pod zemljo so tudi tu pogoste globeli in krnice med prevrnjenimi kameninskimi skladi.

f) Zajavornik, ki se razteza že bolj proti Bledu, ima tudi veliko starih in novih kopov fužinarjev iz Kroke in Železnikov.

g) Rudnati Lom in Mesnovec leže vzdolž in v gozdnatem področju mizaste gore za Rudnim poljem in nekoliko nižje kot zgoraj navedeni. Področje je polno majhnih krnic in starih kopov, o katerih pa ni nobenih poročil. Ob spremembi rudniškega reda 1788 so bili v Rudnatem Lomu le en kop, v Mesnovcu pa trije kopi rudarjev-založnikov; vsi pa

so se izkazali kot nedonosni in so jih opustili, ker so se hoteli osredotočiti v ravirju Gorjuše in ga prav preučiti.

h) Les je veliko gozdno področje, ki se začne na severni strani pod gorovjem Klek in se razprostira proti Rudni dolini dve uri hoda v širino in štiri ure hoda v dolžino in to v smeri od zahoda proti vzhodu. Ta gozd nima nobenih poti, temveč le nekaj pašnikov, imenovanih Kravja stegna. Star les je leta 1789 ležal na tleh popolnoma strohnel, porasel z mahom, le delno viden, kot da bi ga veter podrl pred 60 ali 70 leti. Nov že povsem doraščen smrekov in jelov gozd stoji po vsej površini; nova drevesa često rastejo iz podrtih. Kopišča so le na robu pri Rudnem polju in višje ob vznožju Kleka pri Rudnem Lomu in na več krajih pod imenom Gorjanska dela. Nedvomno so stari kopi tudi v tem gozdnem področju, vendar pa o njih ni nič znanega. Na Mesnovcu so pri čiščenju gozda za nova kopišča našli rudnate razpoke.

Rudna dolina leži za tem gozdnim področjem na mizasti gori In je prav za prav široka globel, na katere vzhodni strani leži pašnik Goreljek. Ta Dolina je polna majhnih krnic in podolgovatih vdolbin s ploščatimi štrlečimi kamnitimi skladi, ki so razriti in razkopani z neznansko številnimi jaški in rudoslednimi jamami. Ob spremembi leta 1788 so bili tu štirje kopi in poldrugpalčni izvir so uporabljali za izpiranje rude. Delo pa so opustili. Sploh je po izročilu to področje že zelo izčrpano. Iz rovtov Podjele in Koprivnik izvirata dva potoka, ki se izliva v Savo; iz Podjelja priteka potok Jereka, ki teče skozi istoimensko vas in skozi ozko globel Babna gora proti Savi. Nad to globeljo, preduhom, je globoka votlina, ki ji daje ime. Spodaj sta mlin in žaga, katerih lastniki že od davna dobavljajo v Bistrico sodčke za žblje. Na Koprivniku izvira potok, ki pod imenom Kroparca pada preko vznožja predgorja v Savo in tvori blizu ceste slap.

12. Peti odsek od Gorjuš do Jagodna nad Blejskim jezerom. Ta zadnji del mizaste gore loči od prejšnjega, na katerega koncu leži veliki pašnik Goreljek, gorsko področje, ki se začne nad vasjo Jereka, se vleče povprek čez mizasto goro do Zgornjih Gorjuš in se z več sredogorji priključuje na gorovje Klek. Na tem delu sta dve vasi Spodnje in Zgornje Gorjuše in rudarski revir istega imena. Prebivalci teh vasi so po svojem izvoru kajzarji blejskih gruntarjev; ti so nekdanje svoje odvečne pašnike in rovte dajali v zakup rudarjem, ki so se tam naseljevali. S svojo pridnostjo so rudarji naselje razširili na dve vasi, ki se deloma preživljata s poljedelstvom in živinorejo, deloma pa z rudarstvom in obrtjo. Ker je to najvišje ležeče naselje na Kranjskem, si lahko predstavljamo, kako omejena so njihova žitna polja in kako negotova njihova neznatna žetev. Zato še vedno mnogo Gorjušcev odhaja in si išče dela in kruha drugod. Izrezovanje pip iz jelševih korenin, s čimer se ukvarja mlado in staro, je že od nekdanje zelo donosna veja njihove obrti. Sekanje puškinih kremenov za vojsko iz kalcedonu podobnega roženca (Hornstein), ki ga je zelo veliko med apnencem na gori Kremenek, ni

Motiv iz Radovne
Foto dr. ing. Lastič

Vrh Triglava iz helikopterja

Foto Fr. Ekar

uspelo: ta kamen pretrd in preveč obrablja jeklene sprožilce. Obe vasi imata izvire izvrstne pitne vode, ne pa potokov: žito morajo radi ali neradi na hrbtu nositi v mline ob potokih Jereka in Bistrica, moko pa zopet gor. Na vzhodu in zahodu so Gorjuše odrezane z globokimi soteskami. Med tema dvema točkama se mizasta gora vzpne v strm vrh, katerega pobočja se spuščajo proti jugovzhodu in jugozahodu. Njegovo vznožje povsod strmo pada v ozko savsko dolino v Štengah. Če sledimo obe Koriti od spodaj navzgor, opazimo, da se združita v sredogorju, nakopičenem za zgornjimi Gorjušami po različnih globelih in jarkih, oziroma iz tega sredogorja izvirata. Gore Jellčnik, Goli vrh, Kremenek in druge delijo Zgornje Gorjuše od spodnjih in omejujejo rudarski revir. Če motrimo prerez ozke Savske doline na strani Gorjuš, razločno vidimo, da obstoji vznožje mizaste gore iz prevrnjenih kameninskih skladov, ki kažejo zdaj svojo spodnjo stran, zdaj svoje teme in se razhajajo v različnih smereh. Najredkeje se vidijo odlomki vodoravnih usedlin. Dosti več je ležečih, še več pa navpičnih pod najrazličnejšimi nagibi. Kjer so spodnje strani vidne na površju, so na njih često vidne raze, ki so jih urezali odkruški, grušč, delno tudi drevesa in grmovje, tako da jih je težko spoznati. Na nekaterih mestih, na primer blizu mostu pri Mokrem logu, so suhe votline, na drugih pa ustja podzemnih tokov, iz katerih ob deževju vro vodni curki. Na Komni prav nad Mokrim logom so kamniti skladi več sežnjeve daleč odstopili od podlage; nagib se je v letih 1781 do 1787 povečal za 6 palcev; proti nevarnost, da se bodo skale sesule na kolovoz. Težko je reči, ali je Savska dolina nastala ob premikih, ki so razkosali sredogorje oziroma ga vrgli semkaj ali pa je bila kasneje pretrgana. V obeh primerih je jasno, da je na rečnem dnu ostal zajeten jamski steber, sicer bi se morala reka globlje zarezati ali pa razriti širšo dolino.

Površje rudniškega revirja v celoti valovito pada od sevrozahoda proti jugozahodu in je skoraj podobna veliki kopuči zaobljenih piramid. Množina prevrnjenih kosov flišnih plasti in krnic, ki nastajajo, ustreza primerjavi. Po raztegnjenosti v dolžino so si ti kameninski skladi dokaj različni; dolgi so od 5 do 25°, redko do 30°, nikjer preko 40°.

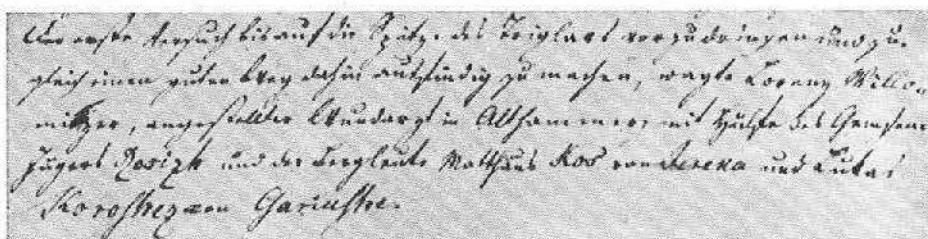
V višino se njihove stene dvigajo z dna kotla komaj kje do 30°. Mnoge so komaj vidne izpod grušča. Najbogatejše jame so izkopali v krnicah, ki so odprte proti jugu in zahodu, oziroma so njihova najnižja sedla obrnjena tja, to se pravi, da na njihove višje stene sije opoldansko in večerno sonce, na primer Brezen, na Pokrovcu in več drugih. Glede lege in drugih zunanjih značilnosti krnic opazimo naslednje: Na severni, severnovzhodni in vzhodni strani so plasti in stene iz trdnih kamenin; pobočja so po večini zelo strma; ob vznožju ni nikoli veliko grušča; niso rudnate. Na jugovzhodni, južni in posebno jugozahodni in zahodni strani so kameninske plasti in stene preperele, pobočja so manj strma s sloji nakopičenega grušča in okruškov, so rudnate in to vzdržema v globino. Torej je mogoče rudniški revir razdeliti v dve območji: zgornje obsega krnice Brezen, Kamnita dolina, Lom, Jamce, Marófarjevi lazi, Stara luža, Svinski laz, Jamrov rovt, Hlančnik s podkopom v Skrivnikovem rotu; spodnje pa Pogorelec, vse tako imenovane Hribji, Kokovita, Konta, Kačice itd.; to področje je mogoče podkopavati iz Snožetic. Ta revir zelo trpi zaradi pomanjkanja tekoče vode, prav tako pa tudi zaradi deževnice in snežnice, ki se zblrata v številnih majhnih vrtačah in ne odtekata dovolj hitro v globino zaradi pogostih glinastih prmesi v kamenini. Nikjer ni zaradi tega toliko potopljenih jam kot tu. Po izročilu jih je najmanj 15 takih, ki so bile na ta način uničene. Med rudarji je še živo ime nemškega rudarja Mahrhofferja, ki so ga poklicali, da bi te vode sprostil, vendar pa so bili njegovi poskusi brezuspešni. Gorjuške jame je zaradi pritoka vode mogoče izkoriščati le pozimi in v suhem poletju. Ob vsakem dežju in kopnenju snega so nižji deli jaškov 4° do 5° globoko pod vodo, ki le počasi pronica ali sploh ostane, če zadene na preveč razmočeno glino. Ker pa so jame tega revirja vedno zelo vlažne in mrzle, imajo vedno dovolj svežega zraka in tu ni dušilivega ali vnetljivega čada. Izžigajo ne več, odkar se je pri tem udrl jašek s štiri- mi rudarji. Površina revirja je vsa preluknjana z vdrtinami jaškov in rudosledov in z ustili opuščenih jaškov in to tako zelo, da ni nevarna le živini, ki se tam pase, temveč tudi lovcem in psom. V Bezdenah je zbirališče za rudo, od časa do časa pa tudi izpirališče, za kar se uporablja odtok iz tega kotla. Z Gorjuš držijo različne steze proti Blejskemu jezeru, čez Gorje, Radovno in tako naprej pa proti Javorniku in Jesenicam. Leta 1788 so dokončali kolovoz od Nomnja čez Bezdena, za Opoko na Senđvo brdo in dalje 600° do notranjega rudniškega revirja in do rudniškega poslopja (s 142 goldinarji po pogodbi).

13. Zgodovina vzponov na Triglav

Zelo dvomljivo je, če so se Rimljani med svojo vladavino povzpeli na Triglav, manj pa, da so kopali rudo v Bohinju. Vendar pa manjkajo dokazi, izročila in domneve, da bi mogli to zanesljivo ali vsaj kolikor toliko z verjetnostjo trditi. Kot verjetnost moremo nesporno navesti, da Triglav niti od Ogleja, tega drugega Rima in glavne vojaške postojanke, niti od Noreje ni tako zelo oddaljen, da kranjsko železo ne bi moglo že od nekdaj odhajati v Italijo in da so Italijani že zdavnaj pridno hodili po gorah te dežele, da bi odkrivali zaklade, to je rude. Zato je prav verjetno, da so se prvi slovanski naseljenci naučili rudarstva od Rimljanov. — V srednjem veku so bohinjski in sosednji rudarski revirji prešli v roke dveh cerkvenih gospodov Freisingena in Brixena. Upravičeno smemo domnevati, da je ta cerkvena gospoda spričo svojih ogromnih gozdov ukazala iskati rudo. Toda poročila o tem so ostala neodkrita. Vendar pa omenja Meichelbeck Trad. F. 2 n. 138, da je cesar Rudolf Habsburški podelil 18. maja 1279 Brižinskim rudogorski regal. Ker je bil lov eno najljubših opravil ne le vitezov temveč tudi cerkvenih zemljiških gospodov, smemo domnevati, da so raziskali tudi Triglav, čeprav ne do vrha.

V novejšem času sta seznanila javnost o svojem vzponu na Triglav Hacquet in Sieber

Die Geschichte des Bergbauwesens in der Gegend von Triglav
Der Bergbau, insbesondere der Kupferbergbau in der Gegend von Triglav
von Johann Sieber, Bergbauingenieur, in der Gegend von Triglav
Triglav, 1840

Začetek odstavka 13

Foto Oskar, Kobarid

(slednji v februarskem zvezku Hesperusa 1803 str. 65). Deloma zato, da se ovrže zmotno mnenje, da pred Hacquetom ni še nihče prodril do vrha Triglava, in deloma zato, da se dopolnijo podatki o Triglavu, navedbe iz verodostojnih spisov pokojnega barona Sigmunda Zoisa, ne bodo nedobrodošle:

Leta 1746 je prišel polkovnik in kasnejši general inženirskega korpusa pl. Nagel na ukaz cesarice Marije Terezije v Bohinj, da bi posnel slap Polico in druge naravne redkosti, ki jih je opisal Valvasor v svoji kroniki. Prvi poskus, da bi prodril do vrha Triglava in hkrati našel ugodno pot do tja, je tvegala Lorenz Willomitzer, uradni ranočelnik v Stari Fužini ob pomoči lovca na gamse Rožiča in rudarjev Matevža Kosa iz Jereke ter Luka Korošca iz Gorjuš.

24. avgusta 1778 so se vzpeli do planinske koče na Velem polju. 25. avgusta so preiskali tri dele gore in našli najudobnejšo pot navzgor, imenovano Zeleni plaz. Naslednjega dne, 26. avgusta, so takoj, ko se je zdanilo, šli iz Velega polja na levo proti zahodu, nato skoraj diagonalno v smeri jugozahod—severovzhod in po petih urah hoda prišli do omenjenega Zelenega plazu. Tu je baje ranočelnik Willomitzer videl Ljubljansko ravan in dolino Mojstrane. Piše, da je bilo strašno gledati v grozljivo globino. Stari sneg se mu je kazal popolnoma zelen, opazil je tudi izvir, ki je z velikim šumom vrel iz njega, grozno je bilo gledati velike skale, ki so tičale v njem kot v snegu. Od Zelenega plazu so prišli hribolazci vzdolž grebena po gorskem hrbtu Kredarice v vzpenjačo se zahodni smeri prav do zadnjega vrha Triglava v nekaj več kot eni uri. Pot je bila mestoma le dva čevlja široka in je bila polna razvaljenih skal. Pod zadnjim vrhom Triglava so se Willomitzerjevi spremljevalci začeli obotavljati. Do vrha so računali še $\frac{3}{4}$ ure. Vendar so se opogumili in splezali po severnem robu grebena do najvišje točke Triglava. Vreme jim je bilo naklonjeno, jasno, brez vetra in mraz znosen. Willomitzerju se je zdel prostor na vrhu velik, da bi moglo na njem stati kakih 50 ljudi; sledov, da bi bil kdo pred njim na vrhu, ni bilo. Družba se je zadržala na vrhu kake dve uri in vklesala v dve skali imena **Jožef 2.**, baron Sigmund **Zois**, Baltazar **Hacquet**, **Jožef Stefančič**, Lovrenc **Willomitzer**, Kristijan **Novak**, **Štefan Rožič**, **Matevž Kos** in **Luka Korošec**. Nato so zasadili kladivo in dleto drug poleg drugega v neko skalno razpoko in se še isti dan vrnili domov. Z vrha je baje ranočelnik Willomitzer videl vse koroške in kranjske gore, Tržaški zaliv, Kras in Dolenjsko, Štajersko gorovje, Celovec z jezerom, samostan Osoje, Ziljsko dolino do Tirolske, Beneško gorovje, Oglej, Bovško dolino, goro Višarje, Belo peč, Rateče in Dovje. Med sestopom so pot označevali, da bi jo naslednje leto lažje našli. Naslednje leto 1779 je baron Sigmund Zois naročil omenjenemu Willomitzerju, naj spremlja gospoda profesorja Hacqueta pri vzponu na Triglav in vzame s seboj oba spremljevalca, ki ju je imel s seboj prvikrat. Profesor Hacquet je prišel 1. avgusta 1779 v Bohinjsko Bistrico. 2. avgusta se je odpravila družba, Hacquet, Willomitzer in Matevž Kos ob 7. uri na pot v Staro Fužino, nakar so šli skozi Suho, čez Blato, planine Jezero in preko Dednega polja v severozahodni smeri do Ovčarije, nato zopet severovzhodno čez Tičarice do malih jezer. Pri jezerih in dospeli do planine »Na utah«, kjer so prenočili. 3. avgusta so nadaljevali pot čez Konc in Šmarjetne glave do Malega Triglava, nato pa čez Peske, Konjske planine na Plaz (verjetno Zeleni plaz), kjer so počivali. Bilo je krog dveh popoldne. Na planini »Pri utah« so vzeli s seboj mladega Kosa, kajti stari Kos je bil zaradi dolge hoje in bremena, ki ga je nosil, zelo utrujen. Nekaj malega so pojedli, toda profesor Hacquet ni mogel jesti, ker niso vzeli s seboj vode. Nato je deček ostal pri živužu in družba je krenila naprej do previsne stene pod zadnjim vrhom gore, kjer je najnevarnejše mesto. Izčrpani in oslabljeni profesor je izjavil, da je čisto omotičen in ne more naprej. Tako in tako je ta kraj za izmero višine Triglava primeren in razlika od tu pa do vrha nepomembna. Hacquet torej ni bil na najvišjem vrhu Triglava, temveč pod njim, ko je meril njegovo višino. Ta, tako je dejal Willomitzerju, se po njegovih in

strumentih sklada s Florjančičevo. Naslonjen na skalo je Hacquet zabeležil na kos papirja stopinje termometra in barometra in čez kake pol ure so se odpravili nazaj na Velo polje. Šele 4. avgusta se je družba vrnila od tu nazaj v Bistrico.

Leta 1781 je prišel praktikant pri novčarski in rudniški komori grof Wrbina na Velo polje in do bližnjih vzpetin, ne da bi se odločil za vzpon na vrh Triglava, ker vreme ni bilo ugodno. Prav ta grof je šel do slapa, videl gamsa, ki se je pasel nekaj sežnjeva nad vodo. Na povratku je preplul jezero v zelo slabem čolnu.

Leta 1784 (po drugih obiskih 1783) je šel Hacquet čez Staro Fužino, Ravno polje, Kopišče, Sleme, Tose na Velo polje in tako naprej naslednji dan čez Prode na Mali Triglav in ne dalje.

Isto pot je opravil 1786 (po zanesljivejših virih 23. julija 1788) od Velega polja po severnem robu do navpične stene pod vrhom, ki pa je ni mogel premagati. Vidimo, da je bilo temu slavnemu prirodoslovcu veliko na tem, da bi podal kolikor mogoče natančne podatke o Triglavu z botaničnega in mineraloškega vidika. Vendar pa ga ni bilo mogoče prepričati o obstoju okamenin v alpskem apnencu.

Leta 1790 se je višji nadzornik Žerovnik vzel s starim Kosom in ribičem Nacejem (Nazei) prav na najvišji vrh Triglava. Našel je črke, ki jih je vklesal Willomitzer in za spomin zabil v poklino skale nekaj bakrenih krajcarjev. Iz Bistrice je baron Zojs z Dolondiljevim ahromatom vse tri razločno videl na vrhu in opazil, kako se je Žerovnik v previsni steni ulegel na trebuh in se zadenski plazil navzdol. Istega leta se je tudi O. N. nastanil v koči v Velem polju in to 16. avgusta in ostal tam 14 dni.

3. avgusta 1792 je bil baron Zojs v dolini Krme in doktor Host na Velem polju. 28. avgusta pa je lovec na gamsa v službi grofa Vincenca Thurna iz Radovljice Primož N. tvegala nekaj dotlej nenavadnega. Stavil je namreč, da se bo povzpela na Triglav v mraku, vzel s seboj povesmo slame in nekaj lubja in bo oboje na vrhu zažgal. Stavo je dobil. V Bistrici je vse rudniško osebje videlo med 8. in 9. uro zvečer ognjeni signal na vrhu gore in kako si je lovec svetil čez strmi rob navzdol; o tem so mu dali pismeno potrdilo. Ta pogumni hribovec se je kasneje ubil pri padcu na manj nevarnem mestu. Isto leto in to 11. septembra je šel višji nadzornik Žerovnik drugič na vrh Triglava in to v družbi obeh Kosov, starejšega in mlajšega, in dveh rudarjev iz Gorjuš. Škoda je, da poročila o žerovnikovih vzponih niso ohranjena, kajti sklenjeno je bilo, da bodo posneli vse bohinjske vrhove in z viziranjem določili njihovo lego.

Leta 1795 je šel na Triglav profesor Vodnik, takrat še župnik v Gorjušah, v družbi z gospodom **Francem grofom pl. Hohenwarthom**, doktorjem **Binhakom** in vodnikom **Kosom**. Vendar naj pripoveduje sam: »14. avgusta smo prišli iz Koprivnika v devetih urah na Velo polje. 15. avgusta smo preko Stržice med dolino Krme in Triglavom krenili na greben Kredarice, ki je povezan z njim. Na tej višini smo pregledali Tržaški zaliv, tirolsko in švicarsko gorovje. Na Kranjskem se vidijo s prostim očesom Galenberg pri Medvodah, Sava, Ljubljansko polje, Krim, Snežnik. Ob 11. uri smo se podali na tisti strani Triglava, ki je obrnjena k Bledu, okoli njegovega vratu na stran, ki je vidna z Bohinja, in krenili čez steno, znano le lovcem na gamsa, da bi prišli na sedlo, od koder je baron Karel Zojs motril hribolezce na zadnjem delu njihove poti. Do tu sem imel več poguma, kot sem pričakoval. Sedaj sem pa popolnoma opustil sklep, da bom splezal na zadnji vrh gore. Čeprav bi ga mogel s Kosom ob strani zanesljivo doseči, sem videl več nevarnosti kot razloga za tveganje. Pri počasnem vzponu je prav možno, da plezalca presenetijo oblaki. Pod previsnimi skladi Velikega temena smo šli tako globoko noter, da sta Mali Triglav na levi in druga najvišja vzpetina na desni ostala daleč zadaj. Tu sem od svežega usada, ki bi ga bilo prav gotovo mogoče z dobrim ahromatičnim daljnogledom videti iz Ljubljane, vzel s seboj vzorce apnenca. Jedli smo kruh in poskusili snežnico, krenili čez Ledino zopet na Velo polje in prenočili v botanični koči. Mladi Kos je opravil z nami pot in bo verjetno postal dober hribolezec. 16. avgusta sem v petih urah prišel nazaj do svoje cerkve. Kosa, oče in sin, sta šla v vzhodju Vršaca na planino sedmerih jezer Pri jezerih.« Nadalje je profesor Vodnik s svojimi uglednimi gosti obiskal tudi slap Savico v Ukanuc.

Kateraga leta sta se brata Jakob in Janez Dežman, kot kaplana v Srednji vasi, vsak zase povzpela na vrh Triglava, ni zabeleženo. Vsekakor je bilo to prej, preden je bil na gori slavní potnik doktor **Sieber**. Vsekakor je našel na vrhu steklenico z listkom, ki sta jih onadva pustila tam. Eden od njiju je baje ob tej priložnosti zgubil klobuk. Prav tako ni znano, kateraga leta so bili prav za prav na Triglavu bratje Moro s svojimi prijatelji iz Celovca. Verjetno je to bilo takrat, ko so Mori še imeli v Bohinju predilnico in svojo hišo. Doktor **Sieber** je bil na najvišjem vrhu Triglava 22. julija 1812.

Novo pot za vzpon na Triglav je izbral baron Karel Zojs (1818), pot, ugodno za potnike, ki prihajajo s podkorenske strani. Ta pot drži od glavne ceste čez Mojstrano dokaj naravnost v dolino Krme; od tu čez sedlo na greben gorskega hrbta Kredarica prav pod zadnji vrh Triglava, toda ne nanj. Pot od deželne ceste pri Mojstrani pa do sedla je možno opraviti v sedmih urah, od tu do vrha Triglava pa je potrebnih še pet ur,

kar pa je odvisno od moči hribolazca. To pot od severne strani do najvišjega vrha Triglava so leta 1818 ubrali tudi akademiki Jakob Jan, Jožef Poklukar in Jernej Tratnik ter Matija Polc z nekim Lovrencem Poldom (Polda). Ti so šli 3. septembra omenjenega leta iz Zgornjih Gorjuš čez Krnice in nato ves čas ob Radovni navzgor skozi zgornjo dolino Radovne do bivališča lovca Jurija Zime (Sima). Tu so prenočili in se vzpenjali naslednjega dne po ozki dolini Krme in Zgornje Krme (četrt ure od te je dober studenec) vse do drugega ali prav za prav do pod zadnjega vrha Triglava. Dalje se niso upali. Bilo je tri popoldne in so torej opravili pot brez posebne hitrosti in napora z vmesnimi postanki v devetih urah. Ker dan ni bil posebno jasen, so videli kranjsko, koroško in celo salzbursko gorovje, ne pa Jadranskega morja. Prejšnje leto, 1819, je bil baje neki c. k. inženir zaradi triangulacije na Triglavu službeno in je tam postavil piramido. (Ta odstavek je v rokopisu prečrtan. Op. prev.) 1. avgusta 1820 je prišel kaplan iz Srednje vasi Simon Pfeifer na Mali Triglav, njegova spremljevalca Urban Hodnik in še eden iz Koprivnika pa sta bila prav na vrhu Velikega Triglava in sta naletela na sočenj visok sneg. Gospod kaplan Pfeifer ceni po podatkih svojih spremljevalcev dolžino in širino vrha Velikega Triglava na 6 sežnjev.

(Prevod: Majda Smole)

Opomba prevajalca: V prevodu so z velikimi črkami pisane besede, ki jih je Richter pisal slovensko v bohoričici; podčrtane so v prevodu besede, ki so podčrtane tudi v originalnem rokopisu.

Marsikaterega bralca bo zanimal Richterjev zapis krajevnih imen. Navajamo nekaj zgledov:

Stodör, Vifhavniza, Gariufhe.

Lafhki rot, Ribzhov las, Shlan, Bjtne, Rovni, Lepinze, Oberne.

Babji Sób, Shavnik (Višavnik).

Verfhaz, Toftiz (= Tolstec, danes Tosc), Mufica (= Musca, Muzca).

Berda, Sorze, Pezhane, Molhenazih.

Ukanca (Ukanzha), Koli (= Kal, boh. Kôu), Kirn (= Krn).

Berezha dolina, sa Gradzam, Per[h]lvz.

Ogradj (Ogradi), Lohât (danes Ukôt), Lógare (danes Vogar), Sevnarza, Kopiza, Loje (danes Voje), Zhj = Ši (= Ši, na Šeh, s Ši = na Suše, s Suši). Ribensčica = Ribnica; Kropa izvira na Vojah, se kmalu izliva v Mostnico, ta pa se pod Staro Fužino združi z Ribnico.

Per Jezercah, Belo Polje, Opozhenza (= Lopusnica).

Lufkovenza, Mesnôuz, sa Hrafhza.

Stenfihza ali Strfhiza = Stenšca ali Strešca.

(Uredništvo)

IZREDNI PRISPEVEK ZA PLANINSKI VESTNIK (25. 4.—25. 5. 1977)

Po 20 din: Alojz Majcen — Stara Cerkev.

Po 30 din: Janez Jutraž — Ljubljana-Sentvid, Blaga Janes — Maribor, Stanko Zwölf — Postojna, Mimi Malovašič — Horjul, Alojz Cizelj — Kranjska gora, Franc Telcer — Prevalje in Štefan Lednik.

Po 50 din: Hieronim Dolnar — Ljubljana-Sentvid.

Po 80 din: Franc Mervec — Ljubljana, Franc Salamun — Ljubljana, in Rudi Straus — Rogaška Slatina.

Po 90 din: Anka Hvela — Nova Gorica.

Po 100 din: Bernard Klobučar — Ljubljana.

Po 130 din: Ciril Magajne — Šempeter pri Novi Gorici.

Po 380 din: Franc Jernejc-Milčič — Pokljuka.

HONORAR PV SO ODSOPILI:

Franc Krajger — Koroška Bola, 1000 din.

S. Malej — 980 din.

Dr. Jurij Kunaver — Ljubljana, 280 din.

Franc Ceklin — Tolmin, 240 din.

Stane Hudnik — Ljubljana, 70 din.

Skupni prispevek 3790 din.

Uprava in uredništvo se vsem darovalcem lepo zahvaljujeta.

Popravek: V PV 1977/5 smo objavili, da je ing. Janez Šeme odstopil honorar za članek v PV 1977/2 84 din. V resnici je odstopil 840 din, znesek, ki ga sicer upošteva seštevek. Zahvaljujemo se za opozorilo in se opravičujemo.